

Episcopul Alexandru Rusu și regimul comunist (1945 – 1963)

La sfârșitul celui de al doilea război mondial, situația geopolitică din Europa Central Răsăriteană a generat în țările intrate în sfera de influență sovietică schimbări de structură și fond cu implicații profunde asupra vieții politice, economice, sociale și religioase. În România, instaurarea guvernului Groza, la 6 martie 1945, a avut drept consecință subordonarea treptată a instituțiilor statului, și în cele din urmă a societății în ansamblul ei, puterii comuniste. În aceste condiții, biserica nu putea să rămână în afara procesului de comunizare a societății românești, iar complexitatea demografiei confesionale impunea atitudini diferențiate pentru fiecare comunitate religioasă, care a evoluat în funcție de „disponibilitatea” acestora spre cooperare cu puterea laică.

Biserica Catolică a reprezentat pentru regimul comunist o problemă importantă, întrucât avea o structură centralizată, subordonată, atât din punct de vedere spiritual, cât și canonic, Sfântului Scaun, considerat de comuniști drept un „centru al reacțiunii internaționale”.¹ În cazul credincioșilor romano-catolici, majoritatea de etnie maghiară, regimul a urmărit înlocuirea controlului de la Vatican cu cel de la București, deoarece încercarea de lichidare putea fi interpretată ca o acțiune îndreptată împotriva minorității maghiare. În aceste condiții, cultul romano-catolic a avut de-a lungul perioadei comuniste un statut de biserică tolerată, dar nerecunoscută oficial, în care statul nu a putut să-și impună propria autoritate.²

În cazul Bisericii Greco-Catolice³, măsurile guvernului comunist în problema religioasă exprimau foarte clar că ierarhii erau puși în situația de a alege colaborarea cu noul regim sau suprimarea. De altfel, situația Bisericii Greco-Catolice se încadrează, începând din anul 1948, în contextul general al relațiilor dintre Moscova și Vatican, iar în plan intern, în cadrul raporturilor dintre regimul comunist aflat la putere și o biserică fățiș

¹ Cristian Vasile, *Între Vatican și Kremlin. Biserica Greco-Catolică în timpul regimului comunist*, București, Editura Curtea Veche, 2003, p. 21. (în continuare *Între Vatican și Kremlin...*).

² Dennis Deletant, *Teroarea comunistă în România. Gheorghiu-Dej și statul polițienesc (1948-1965)*, Iași, Polirom, 2001, p. 78.

³ În România existau în anul 1945 aproximativ 1,5 milioane de greco-catolici, cu 1.725 de biserici, 1.594 de preoți, 34 de canonici, 75 de prelați împărțiți în cinci dioceze. În 1948, titularii scaunelor episcopale erau: Ioan Suci, administratorul apostolic al scaunului de Blaj, Iuliu Hossu (Cluj), Valeriu Traian Frențiu (Oradea), Ioan Bălan (Lugoj), Alexandru Rusu (Maramureș), iar la București era un vicar general în persoana lui Vasile Aftenie. (Dennis Deletant, *op.cit.*, p. 82).

anticomunistă. Evoluția acestui conflict a fost marcată și de interesele Bisericii Ortodoxe Române în etapa istorică respectivă.⁴

Scopul acestui demers este de a prezenta câteva aspecte privind atitudinea episcopului Alexandru Rusu⁵ față de regimul comunist, așa cum rezultă din documentele serviciilor de informații, dar și consecințele acestei atitudini, exprimate prin ani grei de temniță, în timpul cărora și-a găsit sfârșitul.

La scurt timp după instaurarea guvernului Groza, autoritățile comuniste au declanșat o acțiune de atentă supraveghere a cultelor întrucât se urmărea consolidarea puterii și lărgirea bazei sociale a noului regim. În aceste condiții, ierarhii catolici au fost permanent supravegheați prin rețeaua de informatori creată în jurul acestora. Până la înființarea Securității, în august 1948, măsurile de supraveghere reveneau Biroului II Contrainformații din cadrul Direcției Generale a Siguranței și Secției de contrainformații a Serviciului Special de Informații.⁶ De-a lungul anilor aceste servicii secrete, subordonate puterii comuniste, au întocmit sute de note informative, fișe personale și rapoarte, iar investigațiile, supravegherea și denunțul n-au fost acțiuni izolate⁷. Au fost întocmite fișe speciale, care surprindeau o serie de calități, dar mai ales defecte. Fișele individuale scoteau în evidență, de cele mai multe ori, vici personale (atitudinea contra regimului, legăturile cu partidele istorice, bunurile pe care le posedau) pentru ca, în momentul potrivit, să fie folosite împotriva lor. Notele informative acoperă perioada octombrie 1945 - noiembrie 1948, dovedind un interes real față de episcopii uniți, iar Alexandru Rusu ocupa un rol central.⁸

⁴ Gheorghe Cipăianu, *The Romanian Greek-Catholic church under communism*, în „Ethnicity and Religion in Central and Eastern Europe”, Cluj University Press, 1995

⁵ Născut la 22 noiembrie 1884 în comuna Șăulia de Câmpie, județul Mureș, Alexandru Rusu și-a finalizat studiile secundare la Blaj, după care a urmat cursurile Universității din Budapesta, încununată cu un doctorat în Teologie și Filozofie. Revine la Blaj, editează ziarul „Unirea”, iar la 10 iulie 1910 a fost hirotonit preot. În paralel, a fost profesor, ajungând titular al catedrei de Teologie Dogmatică din cadrul Academiei Teologice din Blaj. În anul 1920 a fost numit Secretar Mitropolitan, iar în 1923, canonic al Capitulului Mitropolitan. La 17 octombrie 1930 a fost numit episcop al noii dieceze de Baia Mare, fiind consacrat la Blaj, la 30 ianuarie 1931.

⁶ Ioan-Marius Bucur, *Din istoria Bisericii Greco-Catolice (1918-1953)*, Cluj-Napoca, Editura Accent, 2003, p. 153.

⁷ A se vedea în acest sens, Andrea Dobeș, *Biserica Greco-Catolică în atenția serviciilor de informații (1945-1950)*, în „Țara Bârsei. Revistă de cultură”, Brașov, 2004, pp. 124-133.

⁸ Un exemplu în acest sens este o notă informativă din 5 noiembrie 1945, semnată de sursa „Mihai”: „Episcopul Alexandru Rusu este cunoscut ca un aprig militant catolic venit în Maramureș cu intenția de a încorpora pe toți românii în cadrele bisericii greco-catolice. A dus o luptă continuă împotriva ortodoxiei și a dat neîncetat dovadă de intoleranță religioasă. În alte regiuni s-au mai văzut preoți ortodocși slujind la zile

În anii instaurării regimului comunist, episcopul Alexandru Rusu și-a manifestat deschis atitudinea politică, după cum rezultă din numeroasele rapoarte informative care menționau criticile sale la adresa guvernului Groza: „Se folosește de toate ocaziile pentru a agita și a ațâța spiritele contra regimului democratic din țară și în mod subtil, printre șire în scris, iar de pe amvon în mod clar înțelegător, dar nepronunțat, pentru a ataca Uniunea Sovietică. Și-a început activitatea deschisă contra regimului și în special contra URSS-ului imediat după eliberarea noastră în toamna anului 1944. După eliberare a fost capul spiritual și conducător al românilor din regiune și în special al intelectualilor din Baia Mare. El a fost acela care a împiedicat încadrarea românilor și oricare inițiativă a acestora pentru a conlucra cu Armatele Eliberatoare Sovietice, respectiv cu Comandamentul Sovietic și autoritățile civile de atunci. Pentru a ajunge acest scop aduna aproape zilnic intelectualitatea română și în special pe național-țărăniști la episcopie, unde prin canonicul Bob Gheorghe⁹ și avocatul dr. Miclea Alexandru¹⁰ încercau să convingă pe aceia care cereau ca românii de aici să ia parte la conducere alături de Comandamentul Sovietic. Tema prin care au oprit intelectualitatea română de a se încadra și de a conlucra cu Comandamentul Sovietic se bazau pe lozincile că, noi românii să nu facem nimic până când nu vine Armata Română în care să avem încredere și că de

mari împreună cu cei greco-catolici. În Eparhia de la Baia Mare acest fenomen nu s-a petrecut niciodată. Este imposibil să conceapă curentul realei democrații și să sprijine acest curent. Ostil guvernului democrat prezidat de dl. Dr. Petru Groza, fiind exponentul partidului condus de Iuliu Maniu. Critică public prin predici – cum a fost cazul la 23 august 1945 în Baia Mare și la 8 septembrie 1945 în comuna Șișești – actuala formă de guvernământ preconizând alta mai bună”. (Arhiva Serviciului Român de Informații, Fond D, Dosar 2322, ff. 159-160. (în continuare ASRI).

⁹ Bob Gheorghe, preot greco-catolic, născut la 19 aprilie 1890 în comuna Nicula, județul Cluj, a fost arestat de Securitatea Baia Mare la 29 octombrie 1948 și întemnițat la Sighet, la 24 mai 1950. A fost internat conform Deciziei MAI nr. 64/952 pe o perioadă de 24 luni, iar prin Decizia MAI nr. 684 din 28 decembrie 1953 i s-a majorat pedeapsa cu 24 luni. La 20 mai 1955 a fost transferat la Direcția Regională Baia Mare a Securității „în vederea eliberării”. (Arhiva Memorialului Victimelor Comunismului și al Rezistenței-Sighet, Fond Penitenciar Sighet Principal, Dosar Deținuți, f. 9; în continuare Arh. M.V.C.R....).

¹⁰ Miclea Alexandru, avocat, născut la 11 martie 1907, în comuna Copalnic Mănăștur, județul Satu-Mare, arestat la 14 noiembrie 1950, pentru „manifestări dușmănoase față de regim”, a fost condamnat la 4 ani închisoare corecțională. A trecut prin închisorile Satu Mare, Galeș, și Onești. A fost eliberat la 23 ianuarie 1954.

la Maniu s-a primit instrucțiuni prin Ilie Lazăr¹¹, care a venit cu o mașină americană la Copalnic Mănăștur, aducând instrucțiuni pentru episcopie”¹².

Criticat mereu de autorități pentru implicarea sa în viața politică, episcopul Alexandru Rusu și-a exprimat punctul de vedere într-o predică din 8 septembrie 1946, ținută în biserica din Șișești: „Mi se spune că fac politică în biserică, da am să fac politică, dacă dreptatea este politică, știu că sunt aicea între credincioșii mei oameni care au venit să asculte predica mea și vor merge și în sate între credincioși, dar să nu-i ascultați pe ei. Ei spun că noi nu suntem democrați, așa se vede că azi sunt democrați numai acei cari ieri au purtat svastică. Noi suntem democrați cu cruce și iubim țara, Regele și tricolorul nostru sfânt. Noi avem un singur Dumnezeu, un Rege și un steag, alte steaguri țara noastră nu cunoaște”¹³.

Încrezător că alegerile din 19 noiembrie 1946, puteau să schimbe raportul de forțe în viața politică românească¹⁴, episcopul Rusu a denunțat în predica din prima zi de Crăciun a anului 1946, falsificarea masivă a scrutinului electoral: „Unde este acum libertatea scrisului și a cuvântului? S-au făcut așa zise alegeri libere, cu furt de urne și alte ticăloșii”¹⁵.

Atitudinea fermă a episcopului Alexandru Rusu în cadrul cultului greco-catolic, alături de impresionantele predici rostite în anii 1944-1946, au contribuit la alegerea sa, cu majoritate de voturi¹⁶, în Sinodului electoral greco-catolic din 16 martie 1946, în

¹¹ În ianuarie 1957, în timpul anchetelor din arestul Securității Cluj, întrebat de raporturile sale cu Ilie Lazăr, episcopul Alexandru Rusu a precizat: „Îl cunosc bine pe Ilie Lazăr, că a făcut parte din eparhia mea, dar nu am avut cu el nici un fel de legătură politică. În 1946, când au fost alegerile, el a candidat în Maramureș și a fost la Baia Mare, unde a avut mai multe întruniri cu oamenii săi. Eu nu am luat parte la aceste întruniri, ci ne-a întâlnit doar la biserică, unde ne-am salutat, i-am strâns mâna și i-am dat o binecuvântare”. (Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, Fond I, Dosar 3012, f. 147; în continuare A.C.N.S.A.S.).

¹² A.C.N.S.A.S., Fond I, Dosar 714, ff. 16-17.

¹³ *Ibidem*, f. 39.

¹⁴ În predica rostită la 8 noiembrie 1946, cu ocazia aniversării zilei onomastice a Regelui Mihai, episcopul Rusu a menționat: „Avem speranță că această aniversare încătușată va fi ultimă și că la anul, ne va ajuta Dumnezeu și această zi o vom putea sărbători mai liber și mai românește! Se apropie ziua alegerilor, voi iubiți credincioși cu toții trebuie să știți unde să votați, pentru ca această Țară, să fie condusă de oameni în care străinătatea să aibă încredere deplină”. (*Ibidem*, f. 17).

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Într-o fișă personală a episcopului Valeriu Traian Frențiu există o referire la rezultatul alegerilor mitropolitane din martie 1946: „Frențiu a obținut cele mai puține voturi din cei 3 candidați. Totuși, o parte din cercurile Bisericii greco-catolice sunt de părere că, în împrejurările actuale cel mai potrivit ar fi să fie confirmat ca mitropolit tocmai Frențiu, fiindcă Alexandru Rusu din Baia Mare, care a primit cele mai multe voturi, ar face trăsni [datorită atitudinii sale fățiș anticomuniste] ca un manist îndrăcit”. (ASRI, Fond D, Dosar 2311, f. 63).

funcția de mitropolit, recunoscut de Sfântul Scaun, dar neconfirmat oficial de guvernul Groza.¹⁷

Într-un referat din 26 noiembrie 1947 al Biroului de Siguranță Baia Mare adresat Serviciului Județean de Siguranță Satu Mare, privind activitatea episcopului Alexandru Rusu¹⁸ se menționa: „Părerea noastră este, în primul rând, ca susnumitul să fie arestat și cu probele care sunt suficiente să fie deferit justiției, iar în al doilea rând, toate organizațiile religioase de care se folosește în propaganda sa antiguvernamentală să fie sistate. Aceste organizații să fie dizolvate nu numai în orașul Baia Mare, ci în toată țara, întrucât aceste organizații au cap spiritual pe Papa de la Roma, care este conducătorul și îndrumătorul acestora”.¹⁹ Însă, din considerente de natură tactică, autoritățile comuniste au amânat cu un an arestarea ierarhilor și preoților greco-catolici.

Abdicarea forțată a regelui, la sfârșitul lunii decembrie 1947, a generat îngrijorare în rândul episcopilor și preoților greco-catolici, iar în noaptea Anului Nou, episcopul Alexandru Rusu, s-ar fi exprimat: „În timp ce portretul Regelui îl vom da jos, din ordin, îl vom purta în schimb, în inimi”.²⁰

Momentul exploziv al raporturilor dintre puterea comunistă și Biserica Catholică din România a fost înregistrat în cursul anului 1948, când au fost decretate măsuri ce loveau în substanța organizării acestei biserici.²¹ Un referat al Siguranței, din 10 iunie 1948, privind „atitudinea politică a Bisericii Greco-Catolice în anii 1945-1948”, relua teza bisericii „reacționare” și „antimarxiste” care subminează politica guvernului. În acest sens, conform documentului, în prima zi de Paști, episcopul Alexandru Rusu a rostit o

¹⁷ Ioan Bota, *Pagini din istoria suferințelor Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, în perioada 1945-1989*, în „Experimentul Pitești - Reeducarea prin tortură”, editor Ilie Popa, volumul II, Pitești, Fundația Culturală Memoria, Filiala Argeș, 2003, p. 94.

¹⁸ Documentul preciza în acest sens: „Susnumitul nici până în prezent nu a încetat activitatea sa de agitație, instigare și propagandă antiguvernamentală, ba din contră continuă și cu mai mare vehemență, iar în ultimul timp încearcă prin diferitele organizațiuni religioase și în special prin AGRU, ASTRA și CRUCEA ROȘIE să continue propaganda mârșavă contra democrației”. (A.C.N.S.A.S., Fond I, Dosar 714, f. 19).

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Ioan Bota, *op.cit., loc.cit.*, p. 95.

²¹ Două măsuri legislative adoptate la începutul lunii august 1948 au avut implicații directe și negative asupra Bisericii Unite, diminuând prezența acesteia în spațiul public. Prin Decretul-lege nr. 175, din 3 august, privind reforma învățământului, statul și-a impus monopolul asupra educației, iar prin Decretul-lege nr. 176 au trecut în proprietatea statului toate bunurile bisericilor, congregațiilor și comunităților care au servit pentru funcționarea și întreținerea instituțiilor de învățământ. Adoptarea Decretului-lege nr. 177 din 4 august 1948, pentru regimul general al cultelor reprezintă etapa finală a lichidării libertății bisericii și a încadrării ei în regimul comunist. (Cristian Vasile, *Între Vatican și Kremlin...*, p. 127).

predică în care, ar fi afirmat: „Da, am vorbit și am să vorbesc, cu toate că știu ce urmează. Dreptatea totdeauna am să o spun și am să lupt contra puterii întunericului, contra terorii și ca să nu mai fie închisori. Poate că astăzi sunt trimiși 88 de agenți ai regimului democrat ca să mă asculte și ca să mă denunțe iarăși, căci așa se prezintă cuvântul liber în țara aceasta. Libertatea nu o avem. Închisorile și taberele de concentrare sunt pline de preoți și alți buni români și aceștia pot să stea acolo și 6 luni, până când vor fi numai audiați, fiindcă aceasta este libertatea individuală în R.P.R. Școlile confesionale sunt desființate, ca să vorbim mai puțin despre Dumnezeu, iar tineretul nostru român și de alte naționalități să fie crescut fără religie, în spiritul progresist”.²²

Direcția Regională a Securității Poporului Oradea a trimis, la 10 septembrie 1948, o adresă Direcției Generale a Securității București conținând caracterizarea activității episcopului Alexandru Rusu din lunile iulie și august: „Acesta a continuat să demonstreze poporului în diferite ocazii, la predicile ținute în Catedrală, la biserici din diferite parohii, pelerinaje și mai ales în scris prin diferite circulare, adresate clerului, cât și credincioșilor, că trebuie să urmeze toți credincioșii pe părintele și înlocuitorul Sfântului Petru pe pământ, adică pe Papa Pius al XII-lea. Consecvent acestei linii profund reacționare de subordonare religioasă a poporului, credincioasă religiei greco-catolice, sus-numitul nu pierde nici un prilej pentru a demonstra că, conducătorii actuali politici ai țării noastre sunt în contradicție cu vederile puterilor din apus”.²³

La 19 septembrie 1948, episcopul Alexandru Rusu a participat, în prezența a 1.500 - 2.000 de credincioși, la sfințirea bisericii greco-catolice din comuna Arieșul de Câmpie, județul Satu Mare. Într-o notă informativă din 1 octombrie 1948 era redat conținutul predicii, care era de fapt, un apel adresat credincioșilor privind salvarea a credinței greco-catolice, chiar cu prețul vieții: „Iubiți credincioși, actuala conducere vrea ca biserica greco-catolică să se despartă de Roma, ceea ce nu se va putea niciodată și spun aceasta, prin faptul că o spuneți voi, care v-ați adunat aici într-un număr atât de mare. Nu este adevărat – după cum se anunță – că Papa vrea război și că Papa este alături de imperialiști, acestea toate sunt minciuni, fiindcă Papa vrea pace adevărată. Dragi

²² Cristian Vasile, *Istoria Bisericii Greco-Catolice sub regimul comunist 1945-1989. Documente și mărturii*, prefață de Marius Oprea, Iași, Polirom, 2003, pp. 69-70. (în continuare *Istoria Bisericii Greco-Catolice...*).

²³ A.C.N.S.A.S., Fond I, Dosar 736, vol I, f. 173.

credincioși, actuala conducere, a scos crucea din toate școlile, unde copiii voștri nu vor mai învăța rugăciuni, însă datoria voastră de părinți care răspundeți de odraslele voastre este să aveți grijă și să-i trimiteți acolo unde se vor face rugăciuni, și dacă nici așa nu se va putea să-i învățați acasă. Dragi credincioși, cu riscul vieții noastre, nu ne vom lăsa de credința noastră să ne alipim de credința ortodoxă. Religia ortodoxă poate să se alipească de religia greco-catolică fiindcă numai atâta este că ei nu vor să recunoască pe Papă cap al Bisericii, încolo nu-i nimic”.²⁴

În temeiul prevederilor Legii nr. 166 pentru punerea în retragere a membrilor clerului tuturor cultelor²⁵, guvernul a retras în luna septembrie 1948, recunoașterea unor episcopi catolici, între ei numărându-se și Alexandru Rusu.²⁶

În intervalul 28 - 29 octombrie 1948, episcopii greco-catolici și un număr important de preoți au fost arestați²⁷, iar la 1 decembrie 1948, printr-un decret al Marii

²⁴ A.C.N.S.A.S., Fond I, Dosar 736, vol I, f. 176.

²⁵ Pentru textul legii a se vedea Codruța Maria Știrban, Marcel Știrban, *Din istoria Bisericii Române Unite (1945-1989)*, Editura Muzeului Sătmărean, 2000, p. 151.

²⁶ Ioan-Marius Bucur, *op.cit.*, p. 202.

²⁷ Arestarea ierarhilor și preoților greco-catolici a fost precedată de o ședință a conducerii MAI în frunte cu ministrul Teohari Georgescu. Redăm în continuare textul integral al procesului-verbal încheiat cu prilejul ședinței din 27 octombrie 1948: „La ordinul Tovarășului Ministru Teohari Georgescu s-a întrunit la MAI un colectiv pentru soluționarea problemelor ce sunt deschise prin trecerea bisericii greco-catolice la biserica ortodoxă. Au participat: Tov. Ministru Teogari Gerogescu, Tov. Ministru Stanciu Stoian, Tov. Gen. Maior Gheorghe Pintilie, Tov. Gen. Maior Drăgănescu, Tov. Lt. col. Dobre, șeful de Stat Major. După ce s-au citit sintezele informative ale Direcției Generale a Securității referitoare la problema deschisă, Tov. Ministru Stanciu a făcut un raport asupra situației, trăgând concluzia că: primele două etape ale operațiunii de unificare au reușit; au trecut la ortodoxism circa 80% din populația greco-catolică și 1.100 preoți din 1.400; reacțiunea, la ordinele Romei, a trecut la contraofensivă, creându-se focare de agitație între care cele mai periculoase sunt în ordinea importanței: Blaj, Cluj, Mănăstirea Bixad, jud. Mureș, jud. Năsăud (Valea Someșului), jud. Someș, în aceste zone punctele primejdioase de agitație sunt constituite la reședințele episcopale și catedralele greco-catolice unde foștii episcopi duc o activitate febrilă, creând o stare de încordare periculoasă, se remarcă în deosebi activitatea depusă de fostul episcop Suciu din Blaj. Este momentul prielnic să se treacă la lichidarea focarelor de agitație și propaganda dușmănoasă, deoarece enoriașii și bisericile trecând la ortodoxism, numai pot funcționa catedralele sau reședințele episcopale. PROPUNE: să se treacă la o acțiune rapidă și simultană de luare în primire a reședințelor episcopale și a catedralelor; să se fixeze domiciliile obligatorii foștilor episcopi; să se mute călugărițele din Blaj la Mănăstirea Obreja; profesorii popi greco-catolici din Blaj să fie imediat mutați în diferite părți. Tov. Ministru Teohari Georgescu arată: ne găsim într-o fază înaintată în ceea ce privește rezultatul unificării, dar pentru [indescifrabil] ar fi trebuit luate mai de mult. Trebuiau lichidați bandiții chiar în timpul Adunării de la Alba Iulia; astăzi ei au trecut la acțiune după ordinele lui O’Hara și a stăpânilor lor anglo-americani. Azi trebuie să fim atenți pentru că acești bandiți să nu creeze o problemă catolică, iar cei ce au semnat pentru unire să se și întoarcă; Se pune deci o problemă hotărâtă pentru a para lovitura dușmanului și a da noi lovituri de nimicire pentru a nu mai putea bandiții să ridice capul. Vom proceda totuși cu tact. Hotărăște: În noaptea de 28/29 octombrie vor fi ridicați toți bandiții care sprijină activitatea foștilor episcopi (maximum 40 persoane) și vor fi duși într-o mănăstire sub pază; Vor fi chemați la București cei 4 episcopi, vor fi arestați și duși la aceeași mănăstire amintită mai sus; În ziua de 29 octombrie Comisiile de preluare pregătite de Ministerul Cultelor vor proceda, simultan, la preluarea reședințelor episcopale și de catedrale; Călugărițele din Blaj să fie ridicate și duse la Obreja; Să se ia măsuri ca popii profesori din Blaj să fie

Adunări Naționale, Biserica Greco-Catolică a fost desființată.²⁸ Toate bunurile ce aparținuseră organizațiilor și instituțiilor centrale ale Bisericii Unite treceau în proprietatea statului²⁹, iar bisericile și averea parohiilor greco-catolice au revenit parohiilor ortodoxe³⁰. Dacă formal Biserica greco-catolică încetase să mai existe, dispariția sa nu era decât o iluzie, de care autorii săi vor deveni curând conștienți.³¹

Episcopul Alexandru Rusu a fost arestat la 29 octombrie 1948 și transportat la reședința de vară a Patriarhiei Ortodoxe de la Dragoslavele, unde se aflau și ceilalți episcopi greco-catolici³². La 27 februarie 1949, episcopii uniți au fost mutați la

imediat mutați în centre compacte ortodoxe. Să fie adunați cei 300 de preoți greco-catolici care nu au trecut la ortodoxism și să li se arate: guvernul nu are nimic împotriva voinței lor de a-și păstra religia, însă orice încercare de agitație, orice act dușmănos nu va fi sub nici un mod tolerat, și dimpotrivă va fi sancționat așa cum se cuvine”. (Arhiva Centrului Internațional de Studii asupra Comunismului din cadrul Memorialului Victimelor Comunismului și al Rezistenței Sighet, Fond Biserica Greco-Catolică, Dosar 3, f. 2; în continuare ACIMS).

²⁸ Desființarea Bisericii greco-catolice a fost precedată de o campanie de false promisiuni, prin diverse mijloace de violență și prin teroare, ce a culminat cu adunarea din 1 octombrie de la Cluj, unde 462 de preoți, profesori și canonici greco-catolici au delegat 38 de protopopi și preoți, care au semnat un act ce confirma trecerea la ortodoxie. (A se vedea în acest sens Ioan-Marius Bucur, *op.cit.*, p. 206; Dennis Deletant, *op.cit.*, p. 84).

²⁹ Textul decretului din 1 decembrie 1948 preciza: „Art. 1 - În urma revenirii comunităților locale (parohii) ale cultului greco-catolic la cultul ortodox român și în conformitate cu art. 13 al Decretului 177 din 1948 organizațiile centrale și statutare ale acestui cult ca: mitropolia, episcopiile, protopopiatele, mănăstirile, fundațiile asociațiunile precum și orice alte instituții și organizațiuni, oricare ar fi natura și demnitățile lor încetează de a mai exista. Art. 2 - Averea mobilă și imobilă aparținând organizațiilor arătate la art. 1. din prezentul decret cu excepția expresă a bunurilor fostelor parohii, revine Statului Român, care le va lua în preluare imediat. O comisiune interparlamentară, compusă din reprezentanți ai ministerelor: Culte, Finanțe, Interne, Agricultură și Domenii și Învățământ Public, va hotărî destinația acestor averi, putând atribui o parte din ele Bisericii Ortodoxe Române sau diferitelor ei părți componente”. (Monitorul Oficial, nr. 281, 2 decembrie 1948, p. 9563; în continuare M.O.).

³⁰ Pentru împărțirea bunurilor patrimoniale ale Bisericii Greco-Catolice s-a emis Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 1719 din 27 decembrie 1948, iar la articolul 4 se prevedea: „Averea mobilă și imobilă a organizațiilor centrale și statutare ale fostului cult greco-catolic se va destina diferitelor departamente sau instituții și anume: a) Pădurile cu tot inventarul lor Ministerului Silviculturii; b) Terenurile agricole, livezile, viile și fermele, cu întregul inventar viu și mort Ministerului Agriculturii; c) Terenurile petrolifere și miniere, Ministerului Minelor și Petrolului; d) Arhivele, documentele, muzeele și orice obiect de muzeu, trec provizoriu asupra Ministerului Cultelor; e) Catedralele, bisericile, capelele și clădirile afectate cultului divin, ca și mănăstirile și schiturile cu terenurile și curțile înconjurătoare, Bisericii Ortodoxe Române sau diferitelor ei părți componente pe teritoriul cărora se află aceste bunuri. Asupra celorlalte bunuri va hotărî comisiunea, putându-le atribui diferitelor departamente și instituții de stat”. (M.O., Partea I B, nr. 303, din 29 decembrie 1948).

³¹ Amănunte privind rezistența greco-catolică din Maramureș a se vedea la Camelia Ivan Duică, *Ioan Dunca Joldea – un preot greco-catolic în rezistența armată anticomunistă*, în „Partidul, Securitatea și Cultele, 1945-1989”, volum coordonat de Adrian Nicolae Petcu, București, Editura Nemira, 2005, pp. 236-245.

³² Episcopul Iuliu Hossu descrie în memoriile sale momentul sosirii episcopului Rusu la Dragoslavele: „Deodată văd că intră pe ușă P.S. frate episcop Alexandru al Maramureșului. Râzând se întoarce spre mine și întrebă glumind: *Dar tu ce cauți aici?. Iată, aștept*, îi răspund eu, și-l invit să șadă pe bancă lângă mine. P.S Alexandru intrase cu micul său geamantan cu care călătorea și cu pătura pe braț”. (*Credința noastră*

mănăstirea Căldărușani³³, unde, așa cum mărturisea episcopul Alexandru Rusu „nu era bine din punct de vedere igienic, însă era bine pe de altă parte, că eram aproape de București și astfel am stat tot timpul în legătură cu nunțiul papal, iar această legătură era făcută de un călugăr ortodox de la mănăstire”.³⁴

La 2 ianuarie 1950, episcopul Alexandru Rusu a fost ridicat de la mănăstirea Căldărușani și transferat la București, la Ministerul de Interne, pentru anchetă.³⁵ Episcopul Iuliu Hossu redă astfel momentul despărțirii: „Eram în cameră cu fratele Alexandru, cosea la paltonul de iarnă, făcând o modificare la mânecă. După o privire senină, fără altă introducere, unul [din securiști] spune cuvintele: *Unul dintre voi va veni cu noi*. Alexandru era cu paltonul pe genunchi. În primul moment eram încremeniți. Apoi, privind spre Alexandru, a zis: *D-ta vei veni cu noi; adună tot ce ai pentru plecare*”.³⁶

După patru luni, la 22 mai 1950, Alexandru Rusu, a fost readus la Căldărușani, iar câteva zile mai târziu, împreună cu ceilalți episcopi și preoți greco-catolici, a fost transferat la penitenciarul din Sighet.³⁷ Transferul s-a făcut în secret, iar mai bine de doi ani, Sfântul Scaun nu a intrat în posesia unor informații certe cu privire la destinul episcopilor catolici.³⁸

este viața noastră. Memoriile Cardinalului Dr. Iuliu Hossu, Editura Viața Creștină, Cluj, 2003, pp.126-127; în continuare *Memoriile Cardinalului dr. Iuliu Hossu...*.)

³³ Părintele Alexandru Rațiu amintește în memoriile sale acest moment: „În 27 februarie 1949, cei șase episcopi și 21 de preoți au fost duși la mănăstirea Căldărușani, un loc minunat pe marginea unui lac, în codrul Vlășiei. Aceasta a fost noua noastră închisoare, patriarhul Iustinian aranjase totul. A tras o linie în jurul casei spunând: *Nu-i lăsați să depășească această linie. Dacă vor s-o facă, trebuie să semneze*. Linia pe care o trăsese patriarhul era marcată acum și de un gard de sârmă, și un grup de 50 de gardieni ne păzeau zi și noapte”. (Alexandru Rațiu, *Biserica furată*, Editura Argus, Cluj-Napoca, 1990, p. 24).

³⁴ A.C.N.S.A.S., Fond I, Dosar 3012, f. 147.

³⁵ Părintele Alexandru Rațiu, internat și el la Căldărușani, redă astfel momentul despărțirii: „O mână de securiști l-au ridicat în grabă din mijlocul nostru. Ne-a salutată cu zâmbetul și ne-a dat binecuvântarea. Securiștii au fost foarte manierați, au glumit, iar episcopul Rusu la fel a răspuns pe același ton, cu o mare gravitate în vorbe și gesturi. După 5 luni de anchetă episcopul Rusu a fost readus la Căldărușani”. (Alexandru Rațiu, *op.cit.*, p.178)

³⁶ *Memoriile Cardinalului dr. Iuliu Hossu...*, p. 187.

³⁷ Iată cum descrie momentul transferului unul dintre protagoniști: „La Căldărușani au venit împreună cu comandantul două persoane, venite cu dubele, și ne-au adunat în sala meselor și au făcut apelul nominal; după aceea ne-au împărțit în două părți pentru cele două dube: grupul I: Valeriu Traian Frențiu, Alexandru Rusu, Ioan Bălan, Iuliu Hossu, Ioan Moldovan, Ioan Cristea, Grigore Tecșa, Nicolae Brânzeu, Iosif Vezoc, Ludovic Vida, Gheorghe Bob; grupul II: Ioan Chertes, Ioan Berinde, Eugen Popa, Aurel Rusu, Tit Liviu Chinezu, Coriolan Tămâian, Alexandru Rațiu, Iuliu Rațiu, Ioan Deliman”. (*Memoriile Cardinalului dr. Iuliu Hossu...*, p. 201-219).

³⁸ Documentele din arhiva postului de radio „Europa Liberă” dezvăluie că în Occident se știa despre întemnițarea clericilor catolici, dar nu și despre penitenciarul din Sighet ca loc de detenție. Despre

La mijlocul anilor `50, închisoarea din Sighet a devenit locul de întemnițare al fostei elite politice, culturale și religioase ale României interbelice.³⁹ Fără să fie judecați sau condamnați, majoritatea deținuților au fost arestați și închiși la Sighet⁴⁰ în baza unor decizii ale Ministerului de Interne, respectiv ale Securității.⁴¹ Supraviețuitorii Sighetului povestesc de trei elemente principale care definesc viața din închisoare: foamea, frigul și izolarea, toate acestea având același scop: lichidarea sistematică a deținuților. Supuși mereu verificărilor neașteptate ale gardienilor⁴², găsiți vinovați de încălcarea unor „reguli” scrise sau nescrise, deținuții erau aruncați la „neagra”, o celulă mică, fără ferestre, cu un lanț în mijloc.⁴³ De altfel, întreg regimul din penitenciar a fost conceput parcă pentru a-i dezumaniza, umili și batjocori pe deținuți. Aceste scopuri erau urmărite

episcopul Alexandru Rusu se știa, în februarie 1952, potrivit unei „știri sigure, primită de la București” că se află în lagăr de muncă în URSS, alături de episcopii Alexandru Cisar, Valeriu Traian Frențiu, Anton Durcovici și Iuliu Hossu. (Ioan-Marius Bucur, Lavinia Stan, *Persecuția Bisericii Catolice din România. Documente din Arhiva Europei Libere 1948-1960*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Târgu Lăpuș, Editura Galaxia Gutenberg, 2005, pp. 47-50; 134-135.)

³⁹ Pentru amănunte a se vedea Andrea Dobeș, Ioan Ciupea, *Decapitarea elitelor. Metode, mijloace, mod de acțiune*, în Alexandru Rațiu, Gheorghe Pătrașcu, Gheorghe Andreica, Nuțu Roșca, Andrea Dobeș, Ioan Ciupea, Claudiu Secașiu, „Memoria închisorii Sighet”, ediția a II-a, București, Fundația Academia Civică, 2003, pp. 159-323).

⁴⁰ Prezența episcopului Alexandru Rusu în penitenciarul din Sighet a generat o anecdotă, lansată de Alexandru Satmari, fostul ofițer informativ al penitenciarului. Potrivit acestuia, în anii `50, închisoarea a fost vizitată de fostul premier Petru Groza, iar când a ajuns în celula 44, unde erau închiși episcopii greco-catolici, ar fi fost întreat de Alexandru Rusu, de care-l lega o veche prietenie, ce reprezintă inițialele R.P.R. Groza, bănuind că episcopul nu se gândea la adevărata lor semnificație, i-ar fi spus: „Măi Rusule, vād că și aici te ții de glume, ia spune, ce înseamnă RPR”, la care episcopul Rusu ar fi zis: „*Înseamnă Rău, Petre, Rău*” (Arh. M.V.C.R., Fond Penitenciarul Principal Sighet, Dosar Administrație, Declarație Alexandru Satmari, 5 noiembrie 2006)

⁴¹ Prin Decizia MAI nr. 64 din 30 ianuarie 1952, episcopul Alexandru Rusu a fost trimis în unitatea de muncă „evidență specială Dunărea” [penitenciarul Sighet] alături alți 31 de ierarhi și preoți catolici, pentru o perioadă de 24 luni, începând de la 30 ianuarie 1952. Ulterior, prin Decizia MAI nr. 684 din 28 decembrie 1953, pedeapsa a fost majorată cu 24 luni. (ASRI, Fond D, Dosar 9572, vol. 9, f. 22-23; 35-37; 290; 370-372).

⁴² Nu toți gardienii din penitenciar au fost niște brute, iar episcopul Rusu, a povestit colegului său de celulă din arestul Securității din Cluj, fără să bănuiască că acesta era de fapt informator de cameră, cazul unui gardian de omenie de la Sighet: „S-au găsit și oameni buni printre cei care erau puși ca să ne păzească. Cel care merită toată atenția noastră este sergentul Pascu Florian. Venea în camera noastră și dădea mâna cu noi; ne spunea pe unde mai este Maniu și cu cine stă; ne aducea fel de fel de vești din libertate, așa că, un timp, noi știam tot. La un moment dat a fost luat și nu l-am mai văzut. Ne-a părut tare rău și am căzut de acord cu toți că mâine, când noi vom fi tari, să-l facem pe Pascu Florian om mare și să-i dăm răsplata cuvenită pentru toate câte ni le-a făcut. Mult ne-a ajutat acest om simplu”. (A.C.N.S.A.S., Fond I, Dosar 3012 f. 172v).

⁴³ Episcopul Alexandru Rusu a cunoscut la Sighet regimul de izolare: „A fost dezbrăcat și lăsat fără bocanci, numai în cămașă și indispensabili, toamna târziu, desculț pe beton sau scândură, nu-mi aduc bine aminte, dar era frig de toamnă târziu; altă dată a fost izolat și băgat timp de 6 ore la celula neagră în timpul unei percheziții, întrucât în luna iulie 1954, în celula 44 s-a găsit o furculiță și un cuțit de lemn la mitropolitul Alexandru Rusu”. (*Memoriile Cardinalului dr. Iuliu Hossu...*, p. 299).

atât în cadrul regimului zilnic, prin muncile la care erau supuși⁴⁴ indiferent de vârstă sau de starea sănătății, cât și prin regimul alimentar sau cel sanitar⁴⁵.

La începutul lunii ianuarie 1955, episcopii greco-catolici rămași în viață (Iuliu Hossu, Alexandru Rusu și Ioan Bălan) au fost eliberați din penitenciarul Sighet⁴⁶ și internați pentru refacere la sanatoriul Gerota,⁴⁷ iar la 2 februarie 1955, au fost mutați, la Spitalul Floreasca⁴⁸ și așezați într-o rezervă de la etajul I.⁴⁹

⁴⁴ De obicei episcopii și preoții catolici erau folosiți la bucătărie, la curățenie, la pompatul apei sau tăiatul lemnelor.

⁴⁵ Referitor la starea de sănătate a lui Alexandru Rusu, episcopul Iuliu Hossu nota în memoriile sale: „S-ar fi mirat profesorul Hațieganu Iuliu, care l-a examinat, înainte de arestare, la Clinica din Cluj și mi-a spus că starea sa de sănătate este gravă. *Dacă se întâmplă ceva de pe o zi pe alta nu-i de mirare, dar poate să o ducă peste tot, nu putem ști.* Și iață, a dus-o bine, totdeauna cu moralul înălțat și bine dispus; nu-i pria mămăliga; cerea mereu regim de pâine în loc de mămăligă; era purtat de director că va cere de la București aprobare; până la o vreme tot amânase, și în urmă i-a răspuns la o nouă cerere: *Dar mănâncă mămăligă, că din aceea ai ieșit?*” (Memoriile Cardinalului dr. Iuliu Hossu ..., pp. 316).

⁴⁶ Într-un referat al Securității se preciza referitor la eliberarea episcopului Alexandru Rusu: „În luna ianuarie 1955, împreună cu episcopii Hossu Iuliu și Bălan Ioan, a fost pus în libertate condiționat, în sensul de a nu mai acționa împotriva regimului nostru și de a adopta o atitudine loială. Cu toate acestea, imediat de la punerea lui în libertate, Rusu Alexandru a adoptat o poziție ostilă (el fiind de altfel cel mai recalcitrant dintre episcopii puși în libertate) susținând că se consideră în continuare episcop titular al fostei eparhii greco-catolice de Baia Mare și Maramureș și că nu va renunța niciodată la pretenția de reînființare a cultului greco-catolic și de retrocedare a bunurilor care i-au aparținut”. (A.C.N.S.A.S., Fond P, Dosar 6632, vol. 2, f. 3)

⁴⁷ După alimentația precară de la Sighet, la sanatoriul Gerota regimul alimentar s-a schimbat drastic: „Mâncarea ni se părea prea bună și peste măsură de abundentă; două feluri de mâncare la amiază, seara altă mâncare și compot. Primeam zilnic supliment, rație de unt, brânză de vacă, marmeladă și câte 4-5 mere și zahăr; eram într-adevăr așezați pentru a ne reface”. (Memoriile Cardinalului dr. Iuliu Hossu ..., p. 369).

⁴⁸ Într-un interviu realizat de istoricul Cristian Vasile cu Nina Bărbuș, nepoata preotului greco-catolic, Ioan Anca, se fac referiri la episcopii greco-catolici, proaspăt eliberați de la Sighet: „În anul 1955 am fost în vizită, cred că la Colentina, însoțită de prietena mea Lia Lazăr Gherasim. Erau așa de drăguți, ca niște unchiușori calzi și buni! Erau slabi, aproape scheletici. Am discutat despre sănătatea lor și nu i-a întrebant nici măcar din ce închisori vin”. (Cristian Vasile, *Istoria Bisericii Greco-Catolice...*, p. 196).

⁴⁹ În timpul anchetei din anul 1957, episcopul Alexandru Rusu amintește câteva din persoanele venite în vizită pentru a afla amănunte despre deținuții politici închiși la Sighet: „În timp ce mă aflam în spitalul Floreasca din București am fost vizitat de către sora episcopului Suciu, anume Pușa și de soția unui frate al său inginer la Ploiești, cu numele de Suciu Gheorghe, cărora le-am dat informații asupra locului și felului în care a decedat fostul episcop Ioan Suciu. Am mai informat pe fratele și sora fostului preot Ioan Cristea, din Blaj despre situația în care l-am lăsat în penitenciarul din Sighet pe fratele lor. Că este sănătos și în viață. Informații asemănătoare am dat și unei cumnate sau sora a lui Ioan Chinezu din București cărora le-am comunicat că pe Chinezu, l-am lăsat la Sighet în viață dar grav bolnav. Acestor vizitatori le-am dat informații și despre alți preoți lăsați de mine în viață la Sighet și dacă alți nu au vizitat pentru a-mi cere informații se datorește tocmai acestui fapt, adică pentru că s-au informat despre ceea ce doreau să afle de la acestea. A mai venit la mine interesându-se despre moartea lui Pop Valer, soția sa. Acesteia i-am comunicat că soțul său este sănătos și că l-am lăsat la Sighet unde se roagă foarte mult. Andrei Macavei, un avocat din Gherla, a venit la mine pentru a se interesa de soarta lui Alexandru Lapedatu, și i-am comunicat că el a decedat în penitenciarul din Sighet. Una din fiicele lui Zaharia Boilă, a venit la mine pentru a se interesa despre soarta unchiului lor, Iuliu Maniu. I-am comunicat acesteia că nu cunosc locul unde se găsește și nu ar fi exclus să fie încă în viață. Același lucru l-am comunicat și lui Marin Leon, mai târziu la Curtea de Argeș, că mi-a adresat această întrebare în numele surorii lui”. (A.C.N.S.A.S., Fond I, Dosar 3012, f. 32).

În luna mai 1955, episcopii greco-catolici au fost transferați la mănăstirea Curtea de Argeș,⁵⁰ însă din punctul de vedere al oficialităților comuniste, nu Ministerul de Interne le-a fixat celor trei prelați domiciliul în cadrul mănăstirii, ci Ministerul Cultelor, fiind avertizați că nu pot părăsi așezămintele monahale ortodoxe.⁵¹

La 20 aprilie 1956, Direcția Regională Pitești a Securității a deschis un dosar de urmărire informativă de grup episcopilor greco-catolici (Iuliu Hossu, Alexandru Rusu, Ioan Bălan) aflați cu domiciliu obligatoriu la Curtea de Argeș.⁵²

De la Curtea de Argeș,⁵³ cei trei episcopi greco-catolici au trimis, la 23 aprilie 1956, un memoriu lui Gheorghiu-Dej în care protestau față de ideea desființării Bisericii greco-catolice, împotriva voinței credincioșilor, a clerului și, în special, al episcopatului. Autorii documentului propuneau organizarea unui plebiscit „în rândurile poporului credincios, dar fără amestecul autorităților”.⁵⁴ În urma acestui memoriu, la 12 iulie 1956, episcopii greco-catolici au fost transferați la mănăstirea Ciorogârla.

O notă informativă a Securității din 12 septembrie 1956 descrie atitudinea episcopilor greco-catolici față de propunerile de revenire, formulate de reprezentanții Bisericii Ortodoxe: „Rusu Alexandru și Hossu Iuliu sunt catolici încarnați, nutresc sentimente naționaliste și cred cu tărie într-o schimbare politică internațională, schimbare în care Biserica Catolică va avea de jucat un mare rol”.⁵⁵ De altfel, episcopul Alexandru Rusu a rămas intransigent în lupta sa pentru supraviețuirea bisericii greco-catolice: „Cât am stat în temnița de la Sighet, izolați, nu am știut nimic despre credincioșii noștri și felul lor de a se comporta față de biserica greco-catolică ai cărei credincioși sunt. Când am ajuns în această libertate relativă și mi-am dat seama că ei vor pierde pentru totdeauna

⁵⁰ Pentru amănunte a se vedea *Memoriile Cardinalului dr. Iuliu Hossu...*, p. 396.

⁵¹ Cristian Vasile, *Situația episcopatului greco-catolic în deceniul 1960-1970*, în „Analele Sighet 9 – Anii 1961-1972; Țările Europei de Est, între speranțele reformei și realitatea stagnării”, editor Romulus Rusan, București, Fundația Academia Civică, 2001, pp. 46-47.

⁵² A.C.N.S.A.S., Fond I, Dosar 736, vol. 1, f. 6.

⁵³ În timpul anchetei din anul 1957, episcopul Alexandru Rusu a povestit colegului său de celulă: „Când am ieșit din izolare și am fost depuși într-o stare de semi-libertate, la Curtea de Argeș, imediat am căutat ca să ne informăm de starea de spirit de care sunt animați credincioșii noștri. Am aflat lucruri nu prea bune pentru noi. Ne-am sfătuit, colectivul nostru, cei trei vlădici [Alexandru Rusu, Iuliu Hossu și Ioan Bălan], și am ajuns la concluzia că noi trebuie să le arătăm credincioșilor, care sunt atât de fricoși, că noi cei din temniță am rămas pe mai departe pe vechea noastră poziție și îi chemăm și pe ei alături de noi”. (*Ibidem*, Dosar 3012, f. 147v).

⁵⁴ Ioan Ploscaru, *Lanțuri și teroare*, Timișoara, Editura Signata, 1994, p. 306.

⁵⁵ A.C.N.S.A.S., Fond I, Dosar 736, vol 1, f. 181.

dacă fac pasul pe care-l vrea ortodoxia, am fost primul care am dat semnalul de alarmă. I-am trezit din somnolența în care se complăceau și le-am reamintit că ei sunt greco-catolici, iar acest cult nu poate și nici n-a fost desființat. Noi rămânem și pe mai departe credincioși, alături de Sf. Scaun de la Roma. Altfel ar fi o dezertare din fața datoriei și a luptei, iar pe mine nu mă interesează pedeapsa pentru că mult nu vom mai sta pe aici, dar îmi pare bine că am putut arăta în fața lumii că noi suntem prezenți la datorie și că existăm”.⁵⁶

În urma numeroaselor petiții trimise de credincioșilor greco-catolici⁵⁷, care au culminat cu manifestarea publică de credință din 12 august 1956, când preoții Vasile Chindriș și Izidor Ghiurco au oficiat la Cluj, sub cerul liber, o liturghie în fața câtorva mii de credincioși, la 28 septembrie 1956, cei trei episcopi au fost despărțiți.⁵⁸ Prin Decizia M.A.I. nr. 6467, din 14 august 1956, semnată de generalul Alexandru Nicolschi, episcopului Alexandru Rusu⁵⁹ i s-a fixat domiciliu obligatoriu pentru 60 luni la mănăstirea Cocoș.⁶⁰

În luna decembrie 1956, pe fondul intensificării activității clandestine a clerului și credincioșilor greco-catolici, autoritățile au decis arestarea episcopului Alexandru Rusu.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 160-160v.

⁵⁷ Semnificativă în acest sens este mărturia preotului Vasile Mare: „Ajuns la Curtea de Argeș, Alexandru Rusu a luat legătura cu ministrul Cultelor și i s-a adresat: *Domnilor, vă rugăm, acordați libertate Bisericii noastre! Ne-ați eliberat pe noi, dar faceți și pasul următor. < Categorie! Vă acordăm libertate, dar nu existați > - i-a răspuns ministrul. Atunci episcopul Maramureșului a încheiat cu cuvintele: Domnule ministru, să vă dovedesc că existăm cu adevărat? Și a trimis vorbă către credincioșii și clericii din eparhia sa: Cei care îndrăzniți, faceți liste de semnături în favoarea legalizării Bisericii. Numai în Maramureș s-au strâns 15.000 de semnături ale enoriașilor greco-catolici care au fost expediate Ministerului Cultelor.” (Cristian Vasile, *Istoria Bisericii Greco-Catolice...*, p. 163).*

⁵⁸ Episcopul Iuliu Hossu a fost mutat la mănăstirea Căldărușani, raionul Snagov, iar episcopul Ioan Bălan a rămas la Ciorogârla, raionul Domnești. (A.C.N.S.A.S., Fond I, Dosar 736, vol. 1, f. 6).

⁵⁹ Istoricul Ștefan Manciu, fost elev al ierarhului, descrie activitatea episcopului Alexandru Rusu în perioada domiciliului obligatoriu de la mănăstirea Cocoș: „Timpul și-l petrece mai ales în discuții teologice legate de istoria și viața Bisericii greco-catolice, cu proiecte de reorganizare pe care le împărtășește unor foști preoți blăjeni, sub deviza *Biserica unită: nimic pe hârtie, totul la cap*. Lucrează intens strângând documentație pentru istoria presei și tipografiilor din Blaj; acceptă să scrie un studiu pentru aniversarea a două secole de la deschiderea școlilor blăjene, dar așa cum trebuie, păstrând cea mai severă obiectivitate. *Dumneavoastră nu aveți decât să o corectați, dar în cazul când o veți corecta în spiritul vremii, atunci ea să nu poarte iscălitura mea*”. (Ioan Opriș, *Istoricii și Securitatea*, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 390).

⁶⁰ Episcopul Iuliu Hossu nota în memoriile sale: „La 15 august am primit o carte poștală de la fratele Alexandru care-mi scria că a ajuns la marginea Bucureștilor, nici n-a fost dat jos din mașină, ci s-a schimbat numai echipa care-l însoțea și a continuat călătoria până la Galați, apoi a trecut Dunărea și a fost dus la mănăstirea Cocoș, regiunea Galați, raionul Isacea”. (*Memoriile Cardinalului dr. Iuliu Hossu...*, p. 442).

Într-un referat din 10 decembrie 1956, aprobat de ministrul de Interne, Alexandru Drăghici, arestarea episcopului era astfel motivată: „Activitatea clandestină de instigare și reorganizarea cultului greco-catolic în clandestinitate a fost făcută în baza instrucțiunilor primite în mod verbal și scris din partea foștilor episcopi greco-catolici Bălan Ion, Hossu Iuliu și în special din partea lui Rusu Alexandru ce se dovedise a fi cel mai activ element dintre foștii episcopi, în organizarea clerului și credincioșilor ce aparținuseră cultului greco-catolic. (...) Episcopul Alexandru Rusu, îndată după eliberarea sa din închisoare, respectiv primăvara anului 1955, începe să organizeze activitatea clandestină greco-catolică din regiunea Baia Mare și Cluj, confirmând și numind noi persoane în funcțiile de conducere ale acestei activități dușmănoase, în regimurile respective. Susnumitul, prin scrisori, verbal și cu ocazia vizitelor pe care le primea de la diferite foste elemente catolice instigă împotriva legilor țării, respectiv împotriva Decretului 358/1948⁶¹, îndemnându-i pe aceștia să redacteze cereri, memorii cu conținut calomniator și dușmănos, care semnate fiind de foștii credincioși să le înainteze Guvernului. În același sens instigă și la organizarea unor manifestații publice în vederea anulării sus-amintitului decret. Rusu Alexandru în mod personal redactează memorii, copiile cărora le răspândește în public în mod instigator spre a servi drept exemplu. Activitatea dușmănoasă și criminală a episcopului Rusu este prevăzută și pedepsită de art. 327 alin. III, 325 lit B, cod penal. Propunem arestarea și percheziționarea fostului episcop greco-catolic Alexandru Rusu”.⁶²

După perioada de anchetă desfășurată în arestul Securității din Cluj⁶³, episcopul Alexandru Rusu a fost condamnat de Tribunalul Militar a Regiunii a III-a Cluj, prin sentința 1202/957 la muncă silnică pe viață, pentru „înaltă trădare”, întrucât „a desfășurat o acțiune de instigare pe linia cultului greco-catolic”⁶⁴. Ulterior, prin Decretul 5/963 al Consiliul de Stat, pedeapsa a fost redusă la 25 ani muncă silnică.

⁶¹ Decretul 358 din 1 decembrie 1948 prevedea desființarea Bisericii Greco-Catolice.

⁶² A.C.N.S.A.S., Fond I, Dosar 3012, ff. 16-26.

⁶³ Într-o notă informativă din 14 ianuarie 1957, colegul de celulă al episcopului relatea impresiile acestuia referitoare la desfășurarea anchetei: „Fostul episcop Alexandru Rusu este mulțumit de felul cum este tratat aici. Nu vrea să forțeze ancheta, adică să fie chemat mai des la anchetă ca să termine odată. Face asta pentru că așteaptă o conjunctură în evenimentele internaționale în favorul nostru și aceste schimbări să ne găsească în pușcărie”. (*Ibidem*, f. 147).

⁶⁴ Arhiva Administrației Naționale a Penitenciarelor, Fișa de încarcerare 18/1957

După proces, episcopul Alexandru Rusu, ajuns la vârsta de 72 ani, a fost nevoit să suporte din nou calvarul anilor de temniță, marcați de lipsuri, nedreptăți și umilințe, în timpul cărora a trecut pe la penitenciarele Gherla (1957 - 12 august 1958)⁶⁵, Pitești (13 august 1958 – 5 iunie 1960)⁶⁶, Dej (6 iunie 1960- 17 ianuarie 1963), Gherla (18 ianuarie – 9 mai 1963)⁶⁷.

La 9 mai 1963, Alexandru Rusu a decedat în penitenciarul Gherla⁶⁸, la vârsta de 79 ani⁶⁹. Se adevereau astfel, cuvintele rostite de fostul episcop al Maramureșului cu aproape douăzeci de ani în urmă, în prima zi de Crăciun a anului 1946, când într-o predică și-a exprimat hotărârea de a se sacrifica pentru triumful credinței sale: „Noi, preoții, ne-am făcut întotdeauna datoria, de multe ori murim moarte de martir și ne vom face și în viitor, chiar dacă ne vom duce și în Siberia și vom muri acolo pentru libertatea și dreptatea despre care ni se vorbește”.⁷⁰

Apropiat de frunzașii național-țărăniști, în special de Iuliu Maniu, episcopul Alexandru Rusu, a devenit în anii de început ai regimului comunist cel mai intransigent dintre ierarhii greco-catolici în raporturile cu noul regim, manifestându-se deschis pentru păstrarea credinței catolice. Eliberat din închisoare, la mijlocul anilor `50, fostul episcop al Maramureșului a fost inițiatorul, alături de ceilalți ierarhi greco-catolici, a unor

⁶⁵ Preotul Ioan Bărdaș amintește în memoriile sale: „În cameră, lumea era amestecată, țărani, muncitori, intelectuali. Eu eram singurul preot. Aici l-am întâlnit pe episcopul unit de Baia Mare, Alexandru Rusu. Avea în jur de 65 de ani. Stătea pe patul de jos, nu se prea mișca, stătea mult timp întins și-l mai ajuta un țăran din părțile lui. Era un om retras, care nu prea întreținea relații cu ceilalți.” (Ioan Bărdaș, *Calvarul Aiudului. Din suferințele unui preot ortodox*, volum apărut cu binecuvântarea ÎPS Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, text îngrijit și notă biografică de Georgeta Pop, cu un cuvânt înainte de Ana Blandiana, Editura Anastasia, București, 1999, p. 77-78).

⁶⁶ Referitor la perioada detenției de la Pitești, episcopul Ioan Ploscaru nota în cartea sa de amintiri: „În închisoarea din Pitești, în iarna anului 1959-1960, l-am întâlnit printre alții pe episcopul Alexandru Rusu. Aproape toate paturile din încăperea aveau trei nivele și în fiecare pat, cu excepția celor de sub plafon, erau câte doi deținuți. Așa că în această cameră erau mai mult de șaptezeci de persoane. Pe mine m-au pus la început într-un pat de jos, cu episcopul Alexandru Rusu, dar pe parcurs am schimbat cu Gheorghe Guțiu, care era mai tânăr. Episcopul Alexandru Rusu era de mai mult timp în această cameră, așa că a inițiat un program religios pentru fiecare duminică. Dânsul spunea rugăciunile de la Sfânta Liturghie, iar Gheorghe Guțiu cânta. În final, episcopul ținea o cuvântare. (Ioan Ploscaru, *op.cit.*, p. 376).

⁶⁷ Arhiva Administrației Naționale a Penitenciarelor, Fișa de încarcerare 18/1957

⁶⁸ Preotul greco-catolic Alexandru Rațiu menționa în acest sens: „În 9 mai 1963, înainte de a muri, episcopul Rusu s-a ridicat în coate și a binecuvântat colegii de suferință. Deținuții din celulă în frunte cu doctorul Gordan Victor, azi refugiat în statele Unite, au rămas adânc mișcați. Prin pereți au anunțat toată suflarea închisorii”. (Alexandru Rațiu, *op.cit.*, p. 179).

⁶⁹ Pe certificatul de deces este trecut drept cauză a morții: „Colaps cardio-circulator, comă uremică, arteroscleroză generalizată; abces renal drept cu flegmon perinefretic drept” (ACIMS, Fond Biserica Greco-Catolică, Dosar 3, f. 8);

⁷⁰ A.C.N.S.A.S., Fond I, Dosar 714, f. 17.

memorii trimise autorităților prin care solicitau legalizarea cultului desființat abuziv la sfârșitul anului 1948. Pe fondul intensificării acțiunilor sale, care implicau un număr tot mai mare de credincioși, autoritățile au trecut la represalii. Episcopul Alexandru Rusu a fost arestat, judecat și condamnat la temniță pe viață, fiind acuzat de „înaltă trădare”. Condițiile inumane din închisoare, asociate vârstei înaintate, au dus la decesul său, dar au consacrat un martir, care a preferat jertfa finală în lupta pentru păstrarea credinței sale.